

UN PORTRET DE JACOBUS LUCIUS TRANSILVANUS ÎN COLECȚIA MUZEULUI BRUKENTHAL

TINCA TARANGUL

Printre gravurile din Renașterea germană existente în colecția de grafică a Muzeului Brukenthal, se află înregistrat un portret al umanistului Philipp Melancton, atribuit lui Lucas Cranach I. După ștampilele aplicate pe verso reiese că lucrarea — o xilogravură — a intrat în colecția muzeului în anul 1912. Se pare că înainte de a figura în colecția muzeului, gravura — ruptă în două părți aproape egale — a fost cu neîndemănare lipită în întregime pe o hirtie groasă, care face dificilă citirea textului tipărit pe verso. Totuși, textul a fost cu greu descifrat și cu acea ocazie s-a constatat tiparul foarte îngrijit, în litere gotice corespunzătoare celor uzitate în secolul al XVI-lea în Germania. Distingem de asemenea litera inițială frumos și bogat ornamentată, rămânând invizibile numai ultimele cuvinte din rîndul de încheiere și probabil și titlul, dacă a avut. Textul rezumă indignarea celor ce pregătiseră pentru tipar *Cronica de la Wittemberg*, împotriva unor tipografi care — de dragul câștigului lor — au îndrăznit să tipărească lucrarea și încă schimbată. Textul tipărit pe spatele gravurii ne îndreptățește să conchidem că lucrarea a ilustrat cîndva un volum tipărit, dar care anume n-am putut stabili.

Gravura reprezintă portretul lui Philipp Melancton în picioare, ținînd în mina dreaptă o carte legată, iar în cea stîngă bereta sa. Portretul este însoțit — în dreapta sus — de un cartuș cu un șarpe încolăcit pe cruce, iar — în stînga jos — se află gravat anul 1561, sub care remarcăm blazonul pictorului german Lucas Cranach I

(1472—1553), adică dragonul avînd de la mijloc spre spate două aripi de liliac, cu coroană pe cap și cu inel cu piatră prețioasă în gură. Această indicație a condus la atribuirea inițială a gravurii lui L. Cranach I. Dacă ținem seama însă și de anul 1561, gravat deasupra blazonului, nu mai putem fi de acord cu paternitatea lui Cranach I, deoarece acesta nu mai era în viață din anul 1553.

Heller menționează patru portrete ale lui Melancton executate de L. Cranach I. Noi nu cunoaștem descrierea lor, deoarece lucrarea lui Heller nu există în nici una din bibliotecile din țară și pînă la ora actuală n-am putut lua legătură cu nici o bibliotecă străină. Este posibil ca desenul să fie al bătrînului Lucas Cranach, reluat de tînărul Lucas (1515—1586), al doilea fiu al acestuia, despre care se știe că obișnuia să reia crochiurile tatălui său și că a adoptat chiar și blazonul acestuia, devenit ulterior semnul atelierului.

În cazul gravurii noastre, blazonul indică indiscutabil semnul atelierului, deoarece lîngă piciorul drept al lui Melancton se distinge monograma gravorului transilvănean Jacobus Lucius (1530—1597), monogramă neobservată pînă acum la noi, dar asupra căreia a atras atenția Nagler¹ încă din 1863 și Campbell Dodgson², în 1911.

Charles Brunet³ ne informează că această xilogravură a fost folosită în mai multe ediții ale lucrării lui Joannis Carionis.

Căutînd cronicile lui Carionis, am găsit în biblioteca Muzeului Brukenthal în două ediții diferite — una tipărită la Geneva în 1572 și alta la Wittemberg în 1580 — același portret al lui Melancton reprezentat pe toată lungimea foii. Gravurile din ambele ediții au, tipărite pe verso, în limba latină, ultimele rînduri din «Epistola Dedicatoria» semnată în 18 octombrie 1572 de Caspar Peicerus, cel care l-a ajutat pe Melancton la publicarea cronicii în limba latină, continuată apoi de el pînă la moartea împăratului Maximilian I.

Așa cum am amintit la început, textul de pe spatele gravurii noastre este tipărit însă în limba germană și se referă la cu totul altceva. Dimensiunile gravurilor sînt însă identice (251 × 152), cu deosebire numai că marginile lucrării noastre au fost tăiate pînă la cadru, înlăturîndu-se astfel și inscripția de deasupra, existentă la gravurile din cronicile lui Carionis unde este indicat — pe lîngă titlul lucrării — și anul ediției apărute. Cum nu cunoaștem anul ediției în

¹ Dr. G. K. Nagler, *Die Monogrammisten und diejenigen Bekannten und unbekanntem Künstler aller Schulen...* München, 1863, vol. III, p. 1063, nr. 2747.

² Campbell Dodgson, *Catalogue of the Early German and Flemish Woodcuts preserved in the Department of Prints and Drawings in the British Museum*, London, 1911, vol. II, p. 347, nr. 32.

³ Charles Brunet, *Manuel du libraire et de l'amateur de livres rares*. Paris, 1860, vol. I, nr. 1578.

care a apărut gravura în discuție, nu putem stabili exact din ce tipăritură a făcut parte. Chiar dacă nu am avut posibilitatea să cunoaștem pînă acum care tipăritură cu prefața în limba germană a fost ilustrată cu gravura noastră, totuși s-a putut stabili autorul ei.

Și de astă dată ne vin în ajutor tot cronicile lui Carionis. Ediția din 1580 are gravat pe foaia de titlu — într-un medalion încadrat cu o ornamentație bogată — capul lui Philipp Melancton, același din gravura unde îl reprezintă în întregime. În partea dreaptă a ornamentației marginale din cadrul acestei gravuri, pe o casetă dreptunghiulară, se poate distinge împletitura aceleiași monograme gravată lângă piciorul drept al lui Melancton din gravura mare, publicată în cele trei tipărituri și existentă și în gravura din colecția de grafică a Muzeului Brukenthal, numai că de data aceasta o însoțește și dălița, semnul de gravor al lui Jacobus Lucius. Monograma formată din împletirea sinuoasă a celor două litere J și L (ultima poate fi interpretată și ca un C), ca și finețea liniilor din ornamentația cadrului, sînt convingătoare în susținerea autenticității lui Jacobus Lucius cunoscut la Wittemberg ca un renumit tipograf dar și ca un scrupulos gravor în atelierul artiștilor Cranach. Cele patru inițiale (J.L.C.T.) cu care obișnuia Jacobus Lucius să-și semneze la început gravurile sale, cu sau fără dăliță, semnul special, indică numele său complet: Jacobus Lucius Coronensis Transilvanus, adică transilvăneanul Jacobus Lucius din Brașov (Corona). A'ci se pare că a învățat el arta tiparului și a xilogravurii, Brașovul la vremea aceea dînd prima școală din Transilvania, înființată de către Honterus. Mai recent însă, Jozsef Fitz⁴ susține că Lucius și-ar fi început cariera la Cluj (Claudiopolis), cam la vîrstă de 15 ani, adică prin 1545, ca angajat al tipografiei Heltai, unde a copiat o serie de ornamente din Wittemberg, imitînd pe Cranach. Către 1560 îl găsim pe Jacobus la Wittemberg, ca tipograf în Oficina lui Luft, dar în același timp își definea și aptitudinile de gravor în atelierul pictorului Cranach I și al fiilor săi. În jurul anului 1563 se mută la tipografia universității din Rostock, iar de aci, în 1580, se stabilește la Helmstadt, unde conduce una dintre cele mai însemnate tipografii din Europa, și moare, doborît de ciumă, în 1597.

La începutul activității sale se pare că Jacobus inclina mai mult spre gravură. O dată cu înaintarea sa în vîrstă, el devine renumit mai mult ca tipograf. Este cunoscut în prima direcție prin ilustrarea cărților cu conținut religios cu numeroase scene biblice, pe multe ornamentîndu-le cu frontispicii, vinete și litere inițiale. La Wittemberg, practicînd gravura în atelierul artiștilor Cranach, fără îndoială că a executat — în afara ilustrațiilor de carte în care se simte puternica lor influență — și alte gravuri după desenele

lor. Așa se explică realizarea portretului lui Melancton din 1561, gravat probabil după Cranach I (1515—1586), despre care se știe că executase pentru markgraful Albrecht von Brandenburg, printre alte portrete și pe cele ale lui Martin Luther și ale lui Philipp Melancton. Am amintit că la începutul carierei sale, Jacobus Lucius s-a dedicat în special gravurii în lemn. În acest timp, el obișnuia să-și semneze lucrările cu cele patru inițiale: J.L.C.T., însoțite sau nu de dăliță. Este edificatoare în acest sens, gravura *Iosif cu soția lui Putifar*, ilustrația la Catehismul lui Valentin Trocadorius⁵, una dintre cele mai reușite, executată după monogramistul DB⁶ care a trăit în acest timp la Wittemberg și a cărui semnătură, împreună cu anul 1557, apar pe lucrare, justificînd astfel apartenența desenului. În afara acestei tăblițe plasată pe postament, mai distingem, în aceeași xilogravură, deasupra capului lui Iosif, cele patru inițiale ale lui Jacobus Lucius însoțite de dăliță, de asemenea înscrise într-un dreptunghi agățat pe zidul încăperii, de unde deducem că Lucius a executat gravura după desenul monogramistului DB. Dar Jacobus Lucius n-a semnat toată viața numai cu monograma anunțată.

În lucrarea lui Ștefan Verbözt — « Decretum opus Tripartitum »⁷ — din 1572, ca și în « Cronica lui Tinodi », foaia de titlu — în întregime ornamentată — cuprinde la bază și scena *Lupta lui Hercule cu leul din Nemea*, semnată cu o altă monogramă a lui Jacobus Lucius, formată de astă dată numai din primele inițiale caligrafiate într-una singură, însoțită și de dăliță, semnul lui de gravor. Reducerea literelor la citeva linii, destul de simple, dar decorative prin suprapunerea lor, ne relevă libertatea și siguranța cu care își caligrafia acum Jacobus Lucius monograma sa formată numai din două litere (J.L.). Mai tirziu el folosește monograma redusă tot la primele două litere, așa cum le întîlnim și în portretul lui Melancton, dar de data aceasta recurge la împletirea lor. Liniile sinuoase, de o formă mai evoluată față de cea lapidară de la început, cu sau fără dăliță, sînt acum caracteristice semnăturii sale, așa cum apare în medalionul de pe foaia de titlu a cronicii lui Carionis, cu capul lui Melancton, sau cu portretul în picioare al aceleiași personaj din cronicile amintite la început, identic și cu cel din colecția Muzeului Brukenthal. Portretul gravat din colecția noastră, după cum am arătat la început, este și el semnat cu monograma descrisă. Dovedindu-se că monograma împletită aparține lui Jacobus Lucius, reiese din cele relatate că autorul gravurii din colecția noastră nu este Lucas Cranach I, ci transilvăneanul Jacobus Lucius, care a lucrat în vestitul atelier al acestor artiști germani.

⁴ Valentin Trocadorius, *Catechesis scholae Goltpergensi Wittenberg 1561*, cap. *Secum praeceptum* și cap. *Decimum praeceptum*.

⁵ M. Christ, *Dictionnaire des monogrammes, chiffres, lettres initiales, logographies, rebus etc.*, Paris, 1762, p. 87.

⁶ Stephanus Verbözt-*Decretum opus Tripartitum iuris consuetudinarii*, ediția din 1572, apărută la Cluj.